

Ընդարձակ օրացոյցն շատ կարեւոր է իւր Յաւելաւորմն՝ որ է վիճաբարական գիտելիք Օսմանեան պետութեան եւ Ազգային վարչական եւ ընկերական մարմինն վրայ։

Տասներորդ տարին կը մտէ Լաուսաթիւն Եր-Յոյսը, որուն իւրաքանչիւր հաստատական էջին վրայ կան տեղեկութիւններ, որոնց ամէն ալ ազգային գրականութեան կամ գրագէտներու նկատմամբ կարեւոր գիտելիքներ են։ Լաուսանցի թղթաւած ատեն նշմարելիք քանի մը փոփոխելի կէտեր, զորոնք կը յանձնարարեն Արժան. Էնդլ-նակին ուշադրութեան. Բարեկիշատակ Միթիթար Աբբայի մահը 2 անգամ յիշատակուած է (Ապրիլ 16 եւ 27). Եռլիխ 31 նշանակուած է իբրեւ հայ-հիւ Լ. Կիպպերտի ծննդեան օրը. Կիպպերտ գերմանացի իւր ուշադրութիւնը ունի մեծ համբաւ, եւ թէպէտ իւր աշխարհագրութեանց մէջ քաղաքներու եւն, հայերէն անուններն ալ կը յիշէ, բայց այս բաւական չէ զինքը հայ-հիւ համարելու, վասն զի չէ հայադէտ։ — Աիեննայի Միթիթարեանց լեզուին չէնքին հիմնաբար դրած է Ա.Յ. Փերտի-հանը կայսր 1837 Հոկտ. 18ին (եւ ոչ 3 Հոկտ. 38)։ Հետաքրքրական էր իմանալ թէ՛ Նասայած Է. Նասայածեան ինչով նշանաւոր է, որուն 23 Նոյ. 1848ին ծնած ըլլալը կ'աւտուի։ — Ի. Կ. Պոլիս տպուած նմանօրինակ օրացոյցներու հետ համեմատելով՝ անհամեմատ լաւ կը գտնեք Արժ. Գիւտ ՔՏ. ին օրացոյցը, քանի որ այս օրացոյցը նպատակ ունի ազգային յիշատակները պարթևոյցանէ եւ ուսուցանելու։ Առաւել կատարելութիւն կը մոլորեցնէ մանաւանդ տպագրութեան եւ արտաքինն. եթէ զիստակներու արմատներն թելով քարտին վրայ հաստատուած ըլլային. Է. մանր ծածկած զժող մ'արմատէն բաժանելի ըլլային, շատ գործնական կ'ըլլար "Հաստատական" օրացոյցը, եւ խուրճ խուրճ փրկելու ինչպէս. Գիւտնք կը բարձուր։

24. Շահիդիյում վ. Մարտի — Դը Դոստ-Բիւնը։ Էնգլանտի վերի տիտղոսին տակ մարդա-կերպ հրէշն մը պատմութիւնը կը ներկայացընէ։

Աղքատ եւ ուսումնասէն, վերջին աստի-ճանի անիւ եւ վեհանման պատանի մը կը զրկուի ուսումնասարտ ըլլալէն եւ տարի մը յառաջ իւր հօրմէն, որ հանգերծ իւր աղքատութեամբն ամէն կողմ զրկու՜ յանձն կ'առնուր իւր որդւոյն լաւ գաստիպակութեան համար։ Լաւի ինչոյնի մի-մայրը պահելու պարտքը զինքը կը ստիպեն մտնել վաճառական անտանեայ խաղախի մը քով, որմէ՛ իւր նկարագիրը բարձր պահելուն եւ անապին մի-ջոցներ չգործածելուն համար կը վճռուի. Բիւ Է. Կետը կը պատուեն ուրիշ վաճառանոց մը կը մտնէ, ալ բոլորովին կը փոխուի, շուհի ծարպի-կութեանց մէջ վարպետ կը հանգիստանայ եւ հա-րաւատարու անյայտ բազմաբնով կը վարակի։ Իւր բազմաբնի հասնելու նպատակաւ՝ հարուստ, այլ բարոյական ոչ-վատահիշողական մը հետ կը կար-գուի. Կնով դրամն եւ իւր ծարպիկութիւնը զինքն ինքնազակալ վաճառական կ'ընեն։ Ինչոր օրէ՛ օր անընտանական հաւատարմութենէն կը հեռանայ, բայց իւր հոգը չէ, վասն զի հաւատարմութեան պակսելուն համեմատութեամբ՝ հարաւորութիւնը

կ'աւելնայ։ Մայրը սրտի ցաւէն կը մեռնի։ Պա-տանին կ'ըլլայ վերջէն մեծ "աշ մը" ամէնէն՝ իւր հարստութեան համար պատուած, հակառակ ըն-տանեկին խայտառակ կենաց։

Ինչպէս պատմութեան համառոտութենէն կը տեսնուի, հազար անգամ կրկնուած իրողութիւնը հոս անգամ մ'ալ կը կրկնուի՝ բաւական թոյլ կերպով։ Թէ ի՜նչ օգուտ կրնայ երբեք ունենալ, նկարագիր չունեցող եւ պարագաներուն համեմատ իւր գոյնը փոխող փոփոխական մ'անապին. եւ վատ գործերն՝ այս ձեւով երկայնու բարակ պատ-մելը եւ ի վերջոյ յաղթութիւնը մոլութեան տալը, մեզի հասկանալի չէ։ 25ին ուզք հաւատալ թէ առանձնականի մը պատկերն ըլլայ մեզ ընծայուածը։

Տառապնալք բաւական բազմաթիւ են. տպա-գրական արուեստ չի փութուր։

25. Կըլ-Էլի։ Արժիւ բանաստեղծութիւն մին է Կաղնոչէքս. սովայն բառերու եւ նմանու-թեանց այնպիսի խառն գեղ մը կը ներկայացընէ՝ մանաւանդ առաջին գլուխը, որ գարգիւտական շա-րադրութեան ոտին կը նմանի. եւ կարգացող ստիպուի թերեւս կարգալ, որովհետեւ "Կաղնոչէքս" մին է եւ առաւարակներուն նուիրուած։ Իսկ լե-զուին նկատմամբ "Կաղնոչէքս" մը որպիսիութիւնը քննելը կրնայ յիշեցընել թերեւս "... ին արուած վարունգին ծռութիւնը", Այրալիս ըսելը որ պարզ աշխարհագրութեան մէն է, նորերու հոլովեցրով. քանի մը նմանք. "Խաւարը կը հոգեցընէ" (էջ 1) "Փական է երկնի երեսին" (էջ 2) "Կրակոյցին կտորը" (էջ 10) եւն. Նոյնպէս քանի մը բա-ռերու սխալ գործածութիւններ ալ կան. այսպէս "Փական" (էջ 13) փոխանակ այրել եւն... Ուստի նոյն իսկ բանաստեղծութեանց մէջ ալ ւրադ չէ չափէն աւելի բարձր թւալի, որովհետեւ վերացած ժամանակը կրնայ գլուխը դառնալ եւ թաւաղալը "Սեւ ծովուն սեւ անդունդներու մէջ" (էջ 2) սու-գանիլ։

26. Sprach. Abh. Այս թուոյն բովանդա-կութիւնը չարաւակութիւն է նախորդ թուոյն յօդուածներուն։

ԸՅԳԸՅՈՒ թԵՐԹԵՐԷ ԺԱՂԿԷՓՈՒՆՁ

1. Հայերէն Նոր Թերթեր։ — 2. "Նոր լույս"։ — 3. "Քիւրալի" — շարքաթերթ։ — 4. Նուիրատուութիւն։ — 5. "Վարդներու եւ հալ-կոթողիկաներու խնդրը"։ — 6. "Օղորայական օգնութիւն"։ — 7. "Ներսիսեան դպրոցի պատմութիւնը"։ — 8. "Կապանցի շուրջը"։ — 9. Հայ գիտական Ն. Կարապետ զիստը տարիան։ — 10. Է. Գարաւիւնիանի յոգեւանդ։ — 11. Գ. Կնիւնով։ — 12. Գաղ. հայերէն ընդարձակ բառարանը։

1. Հայերէն Զոր Թերթեր։ — "Եփրատ", Էնտաքըրբական ծածկութիւնն մը կայ գերմ. "Echo" լրագրին մէջ (Գեի. 9) "Միջազգայն Նա-հանգներու համազգային (international) լրագիր-ներու նկատմամբ" ըստ օրում հոս կը հրատարա-կուի" կ'ըսէ լրագիրը, 19.582 անգլիներէն լրագիր

եւ պարբերագիրք, 741 գերմ. 73 նորմ. դան. 65 շուէտերեն, 56 պարս. 51 քաղղ. 35 չեխերեն, 33 լեհերեն, 25 իտալ. 18 հայկառ. 13 հնդերեն 8 սլավոն. եւ սլոնիներեն, 5 պարսուգեղերեն, 5 լեթվոներեն, 4 վեյերեն, 4 իսլանդերեն, 4 չեխերեն, 3 ֆիններեն եւ հունգարերեն, 2 ուստերեն, 2 լատիներեն եւ մի մի իրերեն, յունարեն հայերեն (անշուշտ) «Հայեր», արաբերեն, ճապոներեն, խերոկեղերեն լեզուաւ. եւ գրով, Իւպոյց կ'երեւայ Հայերս ետ մնալ չենք ուզած նոյն իսկ մեծ աղգերեն եւ յանկարծ 1ր փոխած ենք Յի, վասն զի հիմայ Ամերիկա 3 հատ հայերեն լրագիր ունիւր։ Այս անգամ մեր խօսքն է «Եփրատ» վրայ, զոր վերանայն տեսնէք, — բարեկամի մը շնորհւել։ Ա' արտէ՛ արեւելք իբր թերթ խօսիլ այս շաբաթավերջերէն վրայ, որուն առաջին սեան (34 տող) մէջ կայ — 26 տպագրական վերիպալ։ «Տպարանի նորաւի՛ն» դաշարքի պախաւնիւն եւ այլ պատճառներով (այս աւ հոշոյնն է) ակամայ շատ մը տպագրական սխառնք պիտի լինի Եփրատի Ա. Համարի (Թուրք) մէջ, այս ամսին կանխաւ ընծի երջող Ներսիսեան ինչպէս կ'ընդունէ հրատարակուած այս տպերն իրաւ պաշտօնով թէ «այլ պատճառներով» իմանալու է թերեւս ձեռքով ու ձեռքորտոր խմբագրութիւն մը... Պէտք էր նախ դաշար մը գտնել, եւ անաւանդ՝ միջակ խմբագրող մը եւ այնպիսի հրատարակ հանել այս մեծ անուամբ գաճաճը։ Եթէ էլ լաւ եւ կանոնաւոր հայ թերթերը «գոյուլութեան խմբարդ» տպագրակ մէջ են, կարելի է յուսալ այսպիսի թերթերու կենցաղ տեսնել։ Լաւագոյն չէր ըլլար այսպիսի տպարդ յոյժերուն թերթալ միտնալ գոյուլութեան իրաւունք ունենալ թերթերուն հետ, որով կարելի էր օգտակար ըլլալ ընծի երջող հասարակութեան։

2. «Դր լայ», գիւտեմբերի 20ին ընդունեցանք ի Վ. Պոլսն տպուած այս՝ «կիսամեկայ հանդէսին» 5 թուերն ի միասին, Լսած էինք այս պարբերագրին անունը Հոկտեմբերեան եւ համանուն «Լյոսէն» կրած «խաւարին» աղգեցութեան տակ նմանորակ թերթ մը կը սպասէինք. բայց ուրախ եք ըսելու որ — խաւարէր ենք։ «Լյոսի» նկարագիրը պիտի ըլլայ — այսպէս կը հրատարակուի առաջին թուին մէջ — ուղղամտութիւն եւ պարկեշտութիւն, անտարակոյտ հին «Լյոսի» երկու հարկաւոր յատուութիւններ կ'ուզէ ակնարկել խմբագրութիւնը. Գեղապատական (belles-lettres) հանգիստ մըն է, ճոխ պարունակութեան եւ այլազան նիւթերով։ Քրտիներէն ու «պատկերներէն» ոմանք շատ յաղոյ, թէպէտ հետեւողութեան գրաւոր կը կրեն։ Քէշ շատ՝ Երկրագունտը, զօհարակն «Մասիր» կամ Չոպանտին «Շաղկեր» կը յիշեցնեն ընդ աղտա։ Մ. Սուլթանեանի եւ Մ. Դաւրբանեան «Դոր Լյոսի» կը մաղթենք իրական լոյս, յարաւանութիւն եւ յաշտութիւն։ Համոզուած ենք թէ ամէն խմբագրութիւններն իրենց ճաշակին համակերպելու փորձերու դարն ապագա է (բայց կ'երեւայ ոչ ամէնուն համար), ուստի եւ կը համոզուի «Դոր Լյոսի» խմբագրութիւնը թէ յարատեւութիւնը դաւանական եւ յա-

շտութեան, եւ յաշտութիւնը շատ անգամ միակողմանի քննադատներն ալ յաղորդելուն կրնայ բերել։ Ար ցանկանք միայն ծրագրին մէջ մեծագիր պարկեշտութիւն բառն աւելի յարգուած տեսնել «պատկերներէն» մէջ, քանի որ Զլոյսին ու — Նիցշէի (Nietzsche) բնագոյտական անգաղտնութիւններն սկսած են ցնդիլ, եւ միայն այն յատուկութիւնն ունին եւ պիտի ունենան թէ իբրեւ «լուսաղէլ օգտարար» լոյս մը արձակած են իրար կեանք մը, այն շրջանակներու մէջ, որոնք մէջը բարոյական դգածմանց այսպիսի անկանոնութեց եւ յուսովեանց (perversité) մանուստը համարուած թիւն մը ցլոյց արուած է։ Գիտենք որ «Դոր Լյոսի» խմբագրութիւնն «այս շրջանակներու» մէջ տեսնել պիտի չուզէ հայ — Սլոյնը։

3. «Իր-բն», — շք-մ-նիւրի։ Տառուհէնդ տարի հրատարակուելէն ետքը՝ երկտարար յոյժերու կը յանձնէր այս ամսագիրն, որ պիտի հրատարակուի այսուհետեւ ամէն հինգշաբթի։ Լաւագոյն տնօրէնութիւնը թողուած է Սիւր. Է. Բ. Գաւաթեանի՝ «Փաւնէրու», հեղինակին, իսկ խմբագրութիւնը տառնանաւ եւ Գաւաթեան Աղբեւանեան։ Նոր շրջանին մէջ քչ-ւն ճիւղն աւելի պիտի մշակուի. Ար յուսանք որ այս փոփոխութեամբ գրական հրատարակին վրայ իւր յատուկ առանձն ունենայ «Իր-բն» կնիք, որուն նախկին շրջանին մէջ «ճանօթ ուղղութեամբ» ցուրտ հով մը կը շնչէր, իսկ գրական յօդուածներ շատ ցանցաւ կը տեսնուէին։ Նոր «Իր-բն» կը մաղթենք յաշտութիւն։

4. Կո-լորատուիւն։ «Թիֆլիս» այս օրերս վաճառուած Ըուշեթի այրի տիկին Նոնա-բէկ Կուրայեւեան Ուրալիիցեանք հետեւեալ գուլմարներն է կտակել բարեգործական գանազան նպատակներով։ — Ս. Էլմիսանի վանքին — 1000 րբ. իւր մայրենի Չանախի գիւղի եկեղեցուն (Ըուշեթ գաւառում) — 1000 րբ. Ամարաւով վանքին — 1000 րբ. Ըուշեթի կառանայ վանքին — 300 րբ. Ըուշեթի Մեղրեցունց կուրաւ եկեղեցուն — 500 րբ. Բաղի գրանից, հանգուցեալ կտակել է յանձնել պետական բանկին 24.000 րբ. իբր անձեռնմխել գրամալուին, օրի տոկոսի կէսը Ըուշեթի քաղաքային խորհուրդը կ'արտէ Գործարդը քաղաքի կարիքների համար, իսկ մնացած կէսը Չանախի, Թաղալարը, Սըղեթը, Հէրէրէ եւ Արաբաղու գիւղերի կարիքների վրայ։ Այդ գումարները բաւ կտակի պիտի դործարդուի գիւղական հասարակութեան անպատեկ կարիքների վրայ, գնալապես պատահարների եւ համաճարակների գէպէբերում» — «կեսարայե կո գոյ մեզ այսօր ուրախակ լուր մը։ Կարապետ աղա խուպէսեբեան կտակ մ'ըւած է՝ 8000 սփի յատուկանելով բարեգործական նպատակներու։ Ի Տփղիս շատ տարիներ վաճառականութեամբ զբաղած, այժմ՝ 65 տարեկանին մէջ, իր կենսիցին վերջին ամա հանգիստ կ'անցնէ Թաղալար վարի թաղին մէջ, որուն բարեբարն է, ինչպէս Արաբաղեան բարեբարն է Թաղալար վերի թաղին։ 3000 կնիքն ուսուական 40% արժէթուղի է։ Կտակը վաւերացուած է Առաջնորդարանէն, Պատրիարքարանէն եւ առական գեպանատնէն։ Նոյն

սով աւելի պիտի հաստատուի Լ. Գ. Ջաբրանէ-
լեանի յիշատակը, վասն զի լաւագոյն երկասիրու-
թեանց գոնէ դո՛ղիշն հանդիսացաւ: Բազմաթիւ
շնորհակարութեանց կը խառնէ իւր ձայնը «Ծաղ-
կաբաղին» ալ, մեղծելով փառաց աւելի պայծառ
պատկեր եւ հայ գրականութեան յաւաքացուց-
ման համար երկայն տարիներու շարք մը: Վասն զի
Լ. Գ. Ջաբրանէլեանի գրական գործունեութեանը
կարծեմ է հայ նոր գրականութիւնը: Արամեոզեայ
յորեղեաններ շնորհք են՝ այս, Բարձրելոյն, Բայց
եւ ուրախութիւն յորեղեաններու եւ միշտ
գրաւիշ ու դրդիշ հայ բանաստեղծներու շատաւն,
որոնց կը կարծուի հայ նոր բանաստեղծիւնը...

11. Դիւիւնով: Հեռագիրն իմացուց Ռու-
սիայ իր տեղեկանանց թէ Իշ. Գ. Լուսինեանի
հնդարձակ բառագրքին — Ա. Բ. Ը. — գրեքը,
“650 եռասուն մեծագիր էջերէ բաղկացեալը
աւարտած է եւ իբր առաջին հատոր պիտի հրա-
տարարուի, որպէս զի “ ապագրութիւնը վերջնակա-
նապէս աւարտել է եւ աշխատութիւնն հրապարակ
հանելէ առաջ... ներկայացուի ազգին հմտագոյն
եւ արժանատուագոյն (անշուշտ) ձեռնհաս կ'ու-
զուի բռն) անձնատրութեանց՝ լեռնու համար
նոցա կարծիքն: Ուրախութեամբ կը ծանուցանեմ
այս քայլը, վասն զի բառագրքը առաւել կատարե-
լութեան նպատիւը խորհուրդ մըն է: Բայց այժ-
մէն կրնանք բռն, որ այս բեղեցիկ գործը պիտի
դատուի այնպէս, ինչպէս քանիցս տախթ ունե-
ցանք անցեալ տարւան “ Զանգեպին” մէջ գա-
տելու:

ՅԱՂԱՔԱՅԱՂ

ՔԱՂԱՔԱՅԱՂ ՏԵՍՈՒՐԱԿ

Վիեննա, 25 Յունուար, 1898:

Գուշակած էինք անցեալ տարի Յու-
նուարին թէ “ալժժուի տարի մը պիտի ու-
նենանք”: Հիւարուեցանք: 1897 իւր նա-
խորդին վրայ աւելցուց զինուոց շատաշին
մըն ալ... Բայց “քաղաքական պատ-
կերը”, շփոխեց: 1898 տարին աւելի
խուստմնայից սկսաւ, այսինքն աւելի
շփոթութեանց եւ քաղաքական փոփոխու-
թեանց ստուերներով, զորոնք պիտի
ստուերագծենք յաջորդներու մէջ:

Գաղղիա: Դրէյֆուս օրւան նշանա-
բանն էր անցեալ ամիս, վրան աւելցաւ
եւ — “Զուլա”, գեղեցիկ զոյգ մը: Կը
կարծէինք որ այս վերջին “տղմաթիւս”,
գրագէտն, ազալ ըլլայ հրէական աղ-
մուկին ազդեցութեան առջեւ անտարբեր
մնալու: Բայց իրենց հաստատեցին որ
“Զուլանը”, ալ ազատ չեն: Անգլի-
ն դրդիւնն ապարդին պիտի չմնայ, վասն
զի “համազգային”, կամ աւելի “աշխար-
հաքաղաքացի”, լրագրութիւնը, հեռագրու-
թիւնը, գրական աշխարհն են. ասպարէզ
իջած են “մատնիւ”, մը ազատելու: Բայց
այս անգամ շատ կարծնափոտ մտածեց
հրէական շնորհք: Հատեցազին զոհ տալ
ուզեց, ինքը զոհ գնաց, եւ կ'երթայ: Գաղ-
ղիացիք արթնցան: Պանամայի եւ այս
վերջին դէպքին մէջ կարծիք թելի մը
պէս կը նշմարեն հրէական խարդախու-
թիւնները. զորոքուեցան. են Աստուած
գիտէ միայն թէ վաղուան օրը ինչմը
պիտի ծնանի: Figaro լրագիրը խոսեմ
գտնուեցաւ, թէ պէտ է սկզբան անդ ին-
կալ հրէադաւ ծուղակին մէջ, Բայց շու-
տով ետ դարձաւ, իսկ “Զուլա”, դատաս-
տանի առջեւ պատասխան պիտի տայ՝
բանակին պաշտօնակալաց վրայ ըրած
յարձակմանցը համար: Գերմանական
տէրութեան վրայ շատ խօսուեցաւ. Բայց
լրագիրները “տող ընդ մէջ”, կարողալ
գիտցողները՝ կը կարծեն զուշակել որ
Գերմանիայի չէ մատնուած ծրագիրները
այլ — Գաղղիայի դաշնակից տէրու-
թեան մը մատնուած են այս վերջին-
ները, եւ անոր համար “առ սէր նի-
զակակցութեան”, ծածուկ կը պահուի
դատաստանը...

Գերմանիա՝ Չինական Գիւո-Չու
նաւահանգիստը վարձեց 99 տարւան հա-
մար, այսինքն այսչափ տարի հանդարտ
պիտի կարենայ ամիսնալ հոն: Անգլիա-
կան յարձակմանց զործնական պատաս-
խան մին է այս: Կը ցաւինք որ շահատէր
Ալեքիսն իւր անձնախնդիր ծրագիրներով
իրեն դէմ՝ պատամբեցուցած է եւրո-
պայի զբեթէ ամէն մեծ տէրութիւնները:

Աստորիա — Հոնգկոնգ: Ներքին
խառնակութիւնները կը շարունակեն եւ
Կոմս Գաուշին աշխատութիւնները դեռ
յաջողութիւն մը չունեցան: Բոհեմիայի